

toegankelijk voor een breed publiek. Haar werk moet begrepen worden binnen de problematiek van de hele *Lancelotcompilatie*. Om het betoog van de onderzoekster goed te kunnen volgen is het wenselijk om vertrouwd te zijn met de inzichten van bijvoorbeeld Maartje Draak, Bart Besamusca en Jan Willem Klein.²

De schrijfster had het haar lezers ook hier en daar wel wat gemakkelijker kunnen maken. Zo wordt uit haar betoog niet duidelijk wat ze precies bedoelt met het begrip redactie. Wanneer ze de handschriftelijke overlevering van de Oudfranse *Perceval* bespreekt, lijkt ze een redactie aanvankelijk te beschouwen als een groep van verwante handschriften. Bij de bespreking van Hilka's gedachtegoed heeft ze het over drie verschillende redacties. (34-35) Maar even verderop, wanneer de verhouding tussen de Middelnederlandse vertaling en de Oudfranse tekst ter sprake komt, worden redactie en handschrift gelijkgeschakeld. (36)

Ook mis ik een schematisch overzicht dat de beschikbare Middelnederlandse teksten in kaart brengt en plaatst ten opzichte van de Oudfranse traditie. Een dergelijk schema had Oppenhuis de Jongs bewijsvoering wellicht kunnen verhelderen.

Nog een afsluitend woord over de vormgeving en de editie. De Utrechtse Lancelotreeks wordt bijzonder stijlvol uitgegeven en dit deel vormt daar geen uitzondering op. Het geheel oogt verzorgd en slechts hier en daar duikt een schoonheidsfoutje op: ik denk bijvoorbeeld aan de plastische, maar helaas foutieve woordafbreking 'hoof-drol' (26) en aan enkele probleempjes bij het citeren van Middelnederlandse verstekten. (37, 119) De editie zelf volgt de principes van de vorige delen en wil 'de lezer in staat stellen zich een betrouwbaar beeld te vormen van de tekst zoals die in de handschriften bewaard is gebleven.' (201) Ondanks het feit dat daarbij soms op vier verschillende tekstniveaus wordt gewerkt (leestekst, paleografisch-genetisch apparaat, woordverklaring en toelichting), blijft het geheel toch overzichtelijk.

Veerle Uyttersprot

1 Zie M. Huby, *L'adaptation des Romans courtois en Allemagne au XIIe et au XIIIe siècle* (Parijs, 1968).

2 Zie bijvoorbeeld: A. M. E. Draak, 'De Middelnederlandse vertalingen van de proza-Lancelot', *Mededelingen der KNAW*, afd. Lett., Nieuwe Reeks, XVII, nr. 7 (1954); B. Besamusca, ed., *Lanceloet. De Middelnederlandse vertaling van de Lancelot en prose overgeleverd in de Lancelotcompilatie. Pars 2 (vs. 5531-10740). Met een inleidende studie over de vertaaltechniek uitgegeven door Bart Besamusca* (Assen, Maastricht, 1991); J. W. Klein, 'Codicologie en de Lancelotcompilatie. De invoering van de *Perchevael* en de *Moriaen*', *Nieuwe Taalgids*, LXXXIII (1990) 526-539 en J. W. Klein, 'De handschriften: beschrijving en reconstructie' in: B. Besamusca, A. Postma, ed., *Lanceloet. De Middelnederlandse vertaling van de Lancelot en prose overgeleverd in de Lancelotcompilatie. Pars I (vs. 1-5530, voorafgegaan door de verzen van het Brusselse fragment)* (Hilversum, 1997) 51-110. Voor een eerste kennis met de Lancelotcompilatie kan men terecht bij het introducerende artikel: B. Besamusca, W. P. Gerritsen, 'De studie van de *Lancelotcompilatie*', in B. Besamusca, F. Brandsma, ed., *De ongevalliche Lanceloet. Studies over de Lancelotcompilatie* (Hilversum, 1992) 9-19. Van Bart Besamusca verscheen recent ook een Engelstalige studie waarin de Lancelotcompilatie als een narratieve cyclus wordt onderzocht: B. Besamusca, *The Book of Lancelot. The Middle Dutch Lancelot compilation and the Medieval tradition of narrative cycles* (Cambridge, 2003).

H. J. M. de Groot, *Venle, Venlo. Hoe een stadje begon. Een studie over hoe de middeleeuwse handelsplaats zich ontwikkelde kort na de verheffing tot stad. Met verrassende ontdekkingen* (Zutphen: Walburg pers, 2003, 351 blz., €35,-, ISBN 90 5730 251 9).

De stad Venlo bezit enkele van de oudste stadsrekeningen van Nederland, te weten over de

boekjaren juni 1349-juni 1350 en oktober 1370-oktober 1371 en over (ongeveer) de kalenderjaren 1376 en 1377. De auteur biedt ons deze documenten in transcriptie en vertaling aan (174-313, Latijnse tekst op de even, vertaling op de oneven genummerde bladzijden). Hij heeft de talrijke in de Latijnse tekst voorkomende af- en inkortingen opgelost en de toegevoegde letters cursief laten afdrukken. Bij deze bewerking is een en ander misgegaan tengevolge van de gebrekkige kennis van het Latijn. Slechts van de eerste bladzijden van iedere rekening bevat het boek een foto (respectievelijk op 173, 211, 259 en 289), maar reeds in de eerste post van 1349 vond ik een v met suspensie en tilde opgelost als 'valent', doch (gezien de context terecht) vertaald als 'met name' (173, 175). Hier had *videlicet* gelezen moeten worden. In de vertalingen gaat veel meer fout. Ik geef twee voorbeelden. De Groot vertaalt de *famulus ferens pignora* of *lator pignerum* die bij de belastinginning betrokken was als 'knecht die het veilinggeld droeg' (285) of 'drager van de pachtgelden' (313), verwondert zich over 's mans hoge beloning en veronderstelt dat hier een soort gevarengeld wegens kans op beroving in het spel was. (68) Maar *pignora* zijn onderpanden, en we hebben hier te maken met panding (in beslag neming) van roerende goederen van niet-betalende belastingplichtigen door de belastinginners, net zoals dat in het naburige Erkelens geschiedde. Een kar met onder dwang afgevoerd huisraad of pluimvee is iets anders dan een geldkistje!

Een bijna komische uitglijder is de vertaling van de woorden '(nuntius ad nos portans) literam minutalem circa quasi modo geniti.' (298) De auteur bespeurt hier 'vernietigende kritiek' op de brief en de afzender, de zojuist veertien jaar geworden hertog Willem van Gelre, en vertaalt als 'Een zo onbeduidende brief als van een kind' (17). Het gaat natuurlijk over een 'rond Beloken Pasen 1377 naar Venlo gebracht goedgekeurd concept', waarschijnlijk van een van de drie aan het eind van het jaar aan de stad te verlenen privileges. Onbeduidend?

Zich voornamelijk op de rekeningteksten baserend schreef de auteur als inleiding op de bronnenuitgaaf een verhandeling in drie delen, getiteld 'Stad en bestuur' (11-47), 'Stad en financiën' (49-123) en 'De stad, een gebouwde omgeving.' (125-161) Blijkens de (bibliografisch onbeholpen) voetnoten heeft hij te hooi en te gras ook enige literatuur geraadpleegd, maar hij nam niet alleen geen kennis van de literatuur over andere Gelderse steden (29), maar evenmin van de bestaande algemene hand- en studieboeken. Het boek bevat trouwens ook geen lijst van aangehaalde bronnen en literatuur.

Een resultaat van de verwaarlozing van voorhanden informatie lijkt mij dat De Groot het meerderjarig worden op veertienjarige leeftijd door een van Willems voorgangers, hertog Eduard, toeschrijft aan 'het toen geldende Romeinse recht.' (14) Hij ontleent deze wijsheid via Is. Nijhoff (1833) aan Van de Spiegels *Verhandeling over den oorsprong en de historie der vaderlandsche rechten* uit 1769. Het (kennelijk niet geraadpleegde) standaardwerk van Philippe Godding, *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle* (Brussel, 1987) leert ons echter dat nog in de late Middeleeuwen voor jongens de inheemse meerderjarigheidsgrens van 14, 15 of 16 jaar gold, en dat de soms voorkomende veel hogere leeftijdsgrens van 25 jaar aan het Romeinse recht ontleend werd. (70-71 aldaar) De in de rekeningen prominente stedelijke inkomstenbron van de erfpachttijzen levert ook de nodige verwarring op. De auteur worstelt met het probleem dat sommige stedelijke notabelen geen grondtijns betaalden (94), maar gaat dan geheel voorbij aan het feit dat er binnen Venlo (patricische bezitters van) *allodiale* goederen bestonden (zie 104), alsmede goederen die aan een andere grondheer cijnsplichtig waren. Het stadsrechtprivilege van 1343 noemt als eigenaren van hofhorige gronden binnen het kerspel Venlo de abdijen Siegburg en Camp en de kerken van Greverade en Lobberich. Deze plaatsnamen komen in het gehele werk niet voor.

Vooraf in het onderdeel 'Stad en financiën' van zijn boek geeft de auteur ons een aardige, zij

het niet geheel betrouwbare, indruk van de Venlose inkomsten en uitgaven in de tweede helft van de veertiende eeuw. Zodra hij buiten dat terrein treedt is zijn werk ronduit zwak. Het blijft onder het niveau van verantwoorde lokale geschiedschrijving. De recensent verbaast zich dan ook over het feit dat de uitgaaf financieel mede mogelijk is gemaakt door de Stichting ter bevordering van het cultuurbezit der gemeente Venlo en het Prins Bernhard Cultuurfonds Limburg. Dat de bestuurders van deze fondsen zelf niet tot beoordeling van het bij hun ingediende manuscript in staat waren, is begrijpelijk, maar dat zij het niet aan terzake deskundigen hebben voorgelegd, is een blunder van de eerste orde.

P. Nève

S. Dünnebeil, ed., *Die Protokollbücher des Ordens vom Goldenen Vlies, I, Herzog Philipp der Gute 1430-1467. Mit den Aufzeichnungen des Wappenkönigs Toison d'or, Regesten und dem Text der Ordensstatuten* (Instrumenta IX; Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2002, 262 blz., €34,-, ISBN 3 7995 7273 2); *Idem, Die Protokollbücher des Ordens vom Goldenen Vlies, II, Das Ordensfest 1468 in Brügge unter Herzog Karl dem Kühnen. Mit einem Regestenverzeichnis* (Instrumenta XII; Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2003, 239 blz., €38,-, ISBN 3 7995 7912 5); P. Ehm-Schnocks, H. von Seggern, 'Recueil du Fay.' *Die Briefsammlung des Claude de Neufchâtel zur Geschichte Karls des Kühnen 1474-1477 (1505)* (Instrumenta X; Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2003, 230 blz., ISBN 3 7995 7274 0).

Werner Paravicini heeft zich in de laatste decennia gemanifesteerd als de grote uitgever van bronnen met betrekking tot de hertogen van Bourgondië uit het huis Valois. Met een groep van studenten zorgde de Duitse historicus voor (onder meer) de publicatie van de hofordonnanties, de *escroes des gaiges* (vergoedingen voor lieden die aan het hertogelijk hof vertoefden), een inventaris van de correspondentie van Karel de Stoute, een overzicht van diens oorkonden en mandaten en de rekeningen van diens argentier uit de jaren 1468-1469. Deze werken hebben in de Nederlandse geschiedwetenschap nog niet veel aandacht gekregen, maar zij bieden werkelijk een schat aan informatie over de elite van de Bourgondische landen. Dat blijkt nog eens uit de meest recente uitgaven met stukken van de orde van het Gulden Vlies en de brieven van Karel de Stoute, Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk aan Claude de Neufchâtel, stadhouder en gouverneur van Luxemburg, die een vertrouweling van de hertogelijke familie was.

De orde van het Gulden Vlies, opgericht door hertog Filips van Bourgondië in 1430, is zonder twijfel één van de meest prestigieuze ridderorden uit de Westerse geschiedenis. Dat blijkt vooral uit de talrijke publicaties met betrekking tot de orde, waaronder een repertorium van leden uit de vijftiende eeuw, dat in 2000 zelfs een herdruk beleefde. Tevens werden er in de vorige eeuw tentoonstellingen over de orde gehouden, met allerlei ordekettingen, ordekleiding, statutenboeken en andere pronkstukken, die grote internationale belangstelling trokken. Vreemd genoeg is bij deze aanhoudende belangstelling nooit veel aandacht geweest voor de protocolboeken van de orde, de officiële verslagen van de bijeenkomsten, die voor de jaren 1430-1559 allemaal bewaard zijn gebleven. In 1830 publiceerde baron Frédéric de Reiffenberg een samenvatting van deze boeken, maar in hoeverre hij betrouwbaar en volledig was, bleef altijd onduidelijk. Zeker is wel dat historici en andere belangstellenden zichzelf tekort gedaan hebben met het resumé van De Reiffenberg, blijkens de uitgave van de oudste protocolboeken die Sonja Dünnebeil onder auspiciën van Werner Paravicini verzorgde.